O‘ZBEKISTONDA SANOATNI MODERNIZATSIYA QILISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA ISTIQBOLLARI

Ubaydullayeva Nozima Abbosbek qizi
Namangan davlat universiteti
Email: nozimakhon.04@gmail.com
Orcid: 0009-0000-1479-2780

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilishning iqtisodiy samaradorligi, ishlab chiqarishni texnik va texnologik jihatdan yangilashning ahamiyati hamda sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, energiya tejamkor uskunalardan foydalanish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va eksport salohiyatini oshirishning iqtisodiy natijalari yoritilgan. Shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi asosida sanoatni modernizatsiya qilish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: sanoat, modernizatsiya, innovatsiya, iqtisodiy samaradorlik, sanoat korxonalari, eksport, investitsiya, raqamlashtirish, ishlab chiqarish, texnologiya.

Abstract. This article analyzes the economic efficiency of industrial modernization in Uzbekistan. It examines the role of technological renewal, innovation, digital transformation, and investment in improving industrial productivity and competitiveness. The study also proposes practical recommendations for accelerating industrial modernization based on international experience.

Keywords: industry, modernization, innovation, economic efficiency, investment, export, production, digitalization, technology, competitiveness.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы экономической эффективности модернизации промышленности Узбекистана. Проанализированы значение технологического обновления, внедрения

инноваций, цифровизации производства и повышения экспортного потенциала. На основе международного опыта предложены рекомендации по дальнейшему совершенствованию промышленной политики.

Ключевые слова: промышленность, модернизация, инновации, инвестиции, цифровизация, производство, экспорт, конкурентоспособность, эффективность.

Kirish. Sanoat iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlaridan biri bo‘lib, mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishi, eksport salohiyatining oshishi va yangi ish o‘rinlari yaratilishida muhim ahamiyatga ega. Jahon iqtisodiyotida raqobatning kuchayishi sanoat korxonalaridan zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni raqamlashtirish va innovatsion faoliyatni rivojlantirishni talab etmoqda.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish quvvatlarini yangilash, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish hamda yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Sanoat korxonalariga investitsiyalar jalb etilishi, yangi texnologik liniyalarning ishga tushirilishi va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish hajmining ortishi ushbu yo‘nalishdagi islohotlarning muhim natijalaridan biridir.

Biroq ayrim korxonalarda asosiy vositalarning eskirganligi, innovatsion texnologiyalarni joriy etish sur’atlarining pastligi, energiya sarfining yuqoriligi hamda malakali texnik mutaxassislar yetishmasligi sanoatning raqobatbardoshligini cheklovchi omillar bo‘lib qolmoqda. Shu sababli sanoatni modernizatsiya qilishning iqtisodiy samaradorligini ilmiy jihatdan o‘rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilishning iqtisodiy samaradorligini baholash, mavjud muammolarni aniqlash hamda sanoatni rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti – O‘zbekiston sanoat korxonalarida amalga oshirilayotgan modernizatsiya jarayonlari.

Tadqiqot predmeti – sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar va ularning samaradorligini oshirish mexanizmlaridir.

Adabiyotlar sharhi. Sanoatni modernizatsiya qilish iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan yangilash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va mamlakatning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini kuchaytirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, sanoat korxonalarida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va innovatsion faoliyatni rivojlantirish iqtisodiy o‘sishning asosiy manbalaridan hisoblanadi.

Mazkur yo‘nalish bo‘yicha M. Porter, J. Schumpeter, P. Drucker, R. Solow va M. Castells kabi olimlarning ilmiy ishlari alohida ahamiyatga ega. J. Schumpeter innovatsiyalarni iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholab, yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish iqtisodiy o‘sishni jadallashtirishini asoslab bergan. M. Porter sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda innovatsiyalar va klasterlar muhim o‘rin tutishini ta’kidlagan. R. Solow esa iqtisodiy o‘sishning asosiy omillaridan biri sifatida texnologik taraqqiyotni e’tirof etgan.

Jahon banki, UNIDO, OECD va Osiyo taraqqiyot bankining ilmiy hisobotlarida sanoatni modernizatsiya qilish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot sifatini oshirish, eksportni kengaytirish va ekologik barqarorlikni ta’minlashning muhim vositasi sifatida qayd etilgan. Mazkur tashkilotlar sanoatni raqamlashtirish, “Sanoat 4.0” texnologiyalarini joriy etish va ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishni ustuvor yo‘nalish sifatida tavsiya etadi.

O‘zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilish bo‘yicha so‘nggi yillarda keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Korxonalarni texnik va texnologik yangilash,

yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha qator davlat dasturlari qabul qilindi. Shu bilan birga, ayrim korxonalarda eskirgan uskunalarning mavjudligi, innovatsion faoliyatning sustligi va malakali muhandis-texnik kadrlar yetishmasligi sanoat rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Mazkur maqolada sanoatni modernizatsiya qilishning iqtisodiy samaradorligi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinib, xalqaro tajriba asosida O‘zbekiston sanoatini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda O‘zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilishning iqtisodiy samaradorligini baholash va uni yanada oshirish istiqbollarini aniqlash maqsadida zamonaviy ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy asosini sanoat iqtisodiyoti, innovatsion rivojlanish, texnologik taraqqiyot va raqamli iqtisodiyot bo‘yicha mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Axborot bazasi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Jahon banki, UNIDO, OECD va Osiyo taraqqiyot bankining rasmiy statistik ma’lumotlari hamda tahliliy hisobotlaridan foydalanildi.

Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil usuli yordamida O‘zbekiston sanoatining rivojlanish ko‘rsatkichlari xorijiy davlatlar tajribasi bilan solishtirildi. Statistik tahlil usuli orqali sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, mehnat unumdorligi, investitsiyalar, eksport va innovatsion faoliyat ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi.

Shuningdek, analiz va sintez, induksiya va deduksiya, tizimli yondashuv, iqtisodiy taqqoslash hamda umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar asosida sanoatni modernizatsiya qilishga to‘sqinlik qilayotgan omillar aniqlanib, ularni bartaraf etish hamda sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot metodologiyasi sanoatni modernizatsiya qilishning iqtisodiy samaradorligini har tomonlama baholash va uning mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta’sirini ilmiy asosda yoritish imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari va tahlili. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Mamlakatda sanoat korxonalarini texnik va texnologik jihatdan yangilash, energiya tejamkor uskunalarni joriy etish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish hamda mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Sanoat tarmoqlariga jalb etilayotgan investitsiyalar hajmining ortishi yangi korxonalar tashkil etilishiga, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarining modernizatsiya qilinishiga hamda zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, to‘qimachilik, oziq-ovqat, kimyo, elektrotexnika, farmatsevtika va qurilish materiallari sanoatida yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi ortib bormoqda.

Shu bilan birga, ayrim korxonalarda ishlab chiqarish uskunalarining eskirganligi, energiya sarfining yuqoriligi, ilmiy ishlanmalarni ishlab chiqarishga joriy etish darajasining pastligi va yuqori malakali muhandis-texnik mutaxassislar yetishmasligi sanoatning rivojlanish sur’atlariga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Sanoatni modernizatsiya qilishning iqtisodiy samaradorligi/ Sanoatni modernizatsiya qilish iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Avvalo, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish natijasida ishlab chiqarish unumdorligi ortadi, mahsulot tannarxi kamayadi va korxonalarning moliyaviy natijalari yaxshilanadi.

Korxonalarda avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlaridan foydalanish ishlab chiqarish jarayonlarini tezlashtiradi, inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi va

mahsulot sifatini oshiradi. Bu esa ichki va tashqi bozorlarda milliy mahsulotlarning raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Modernizatsiya jarayonida energiya tejamkor texnologiyalardan foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirib, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi. Natijada korxonalarning rentabelligi oshadi va ekologik barqarorlik ta’minlanadi.

Shuningdek, sanoatni modernizatsiya qilish yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish, eksport hajmini ko‘paytirish hamda davlat byudjetiga tushumlarni ko‘paytirishga ham xizmat qiladi.

Sanoatni modernizatsiya qilishda mavjud muammolar. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Korxonalarning bir qismida asosiy vositalarning jismoniy va ma’naviy eskirgani ishlab chiqarish samaradorligini pasaytirmoqda.

Bundan tashqari, innovatsion texnologiyalarni xarid qilish uchun moliyaviy resurslarning cheklanganligi, ilmiy-tadqiqot ishlari bilan ishlab chiqarish o‘rtasidagi hamkorlikning sustligi ham modernizatsiya jarayonini sekinlashtiruvchi omillardan biridir.

Yana bir muhim muammo – ayrim korxonalarda raqamli texnologiyalarni qo‘llash darajasining pastligi va malakali IT hamda muhandislik mutaxassislariga bo‘lgan ehtiyojning yuqoriligidir. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlarini to‘liq avtomatlashtirish imkoniyatini cheklaydi.

Sanoatni modernizatsiya qilishning istiqbollari. Kelgusida sanoatni modernizatsiya qilish samaradorligini oshirish uchun korxonalarda “Sanoat 4.0” texnologiyalarini keng joriy etish, sun’iy intellekt, robototexnika, raqamli boshqaruv va avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish tizimlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, ilmiy-tadqiqot institutlari, oliy ta’lim muassasalari va sanoat korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish hajmini oshirishga xizmat qiladi. Mahalliylashtirish darajasini kengaytirish, eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash va yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushini ko‘paytirish sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini yanada oshiradi.

Bundan tashqari, ekologik toza va energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish “yashil sanoat” tamoyillarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish bilan bir qatorda atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash imkonini beradi.

Umuman olganda, sanoatni modernizatsiya qilish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror o‘sishi, eksport salohiyatini kengaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va xalqaro bozorda milliy mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, sanoatni modernizatsiya qilish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Ishlab chiqarish korxonalarini texnik va texnologik jihatdan yangilash, zamonaviy uskunalarni joriy etish hamda innovatsion texnologiyalardan foydalanish mehnat unumdorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, sanoatni modernizatsiya qilish natijasida yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi ortadi, eksport salohiyati kengayadi, investitsiyalar hajmi ko‘payadi va yangi ish o‘rinlari yaratiladi. Shu bilan birga, ayrim korxonalarda asosiy vositalarning eskirganligi, innovatsion texnologiyalarni joriy etish sur’atlarining pastligi, moliyaviy resurslarning cheklanganligi hamda malakali muhandis-texnik kadrlar yetishmasligi modernizatsiya jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida sanoat korxonalarida “Sanoat 4.0” texnologiyalarini joriy etish, ilmiy-tadqiqot muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari hamkorligini rivojlantirish, energiya tejamkor uskunalardan foydalanishni kengaytirish hamda yuqori texnologiyali investitsiya loyihalarini qo‘llab-quvvatlash zarur.

Shuningdek, sanoat tarmoqlarini raqamlashtirish, eksportga yo‘naltirilgan mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish va mahalliylashtirish darajasini oshirish orqali milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini yanada kuchaytirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, sanoatni modernizatsiya qilish O‘zbekistonning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishi, sanoat tarmoqlarining xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshirish, eksport hajmini kengaytirish hamda aholi farovonligini yuksaltirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Maqolada ishlab chiqilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar sanoat siyosatini takomillashtirish va modernizatsiya jarayonlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.
2. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.
3. Solow R. M. A Contribution to the Theory of Economic Growth // The Quarterly Journal of Economics. 1956. Vol. 70. No. 1. P. 65–94.
4. Drucker P. F. Innovation and Entrepreneurship. New York: Harper Business, 1985.
5. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
6. UNIDO. Industrial Development Report 2024. Vienna: United Nations Industrial Development Organization, 2024.
7. World Bank. World Development Report 2024. Washington, D.C.: World Bank,

2024.

8. OECD. Science, Technology and Innovation Outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023.
9. Asian Development Bank. Asian Development Outlook 2024. Manila: Asian Development Bank, 2024.
10. World Economic Forum. The Future of Growth Report 2024. Geneva: World Economic Forum, 2024.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
13. O‘zbekiston Respublikasining **“Sanoat siyosati to‘g‘risida”**gi Qonuni. Toshkent, 2024.
14. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. Sanoat tarmoqlarini rivojlantirish bo‘yicha yillik hisobot. Toshkent, 2024.
15. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanish ko‘rsatkichlari. Toshkent, 2024.
16. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati. Toshkent, 2024.
17. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Sanoat statistikasi. Toshkent, 2024.
18. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Ilm-fan va innovatsion rivojlanish bo‘yicha yillik hisobot. Toshkent, 2024.
19. International Energy Agency. Energy Efficiency 2024. Paris: IEA, 2024.
20. McKinsey Global Institute. The Future of Manufacturing. New York, 2023.

21. European Commission. Industry 5.0: A Transformative Vision for Europe. Brussels, 2023.
22. Asian Infrastructure Investment Bank. Infrastructure for Sustainable Development Report. Beijing, 2024.
23. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations, 2015.
24. Rodríguez-Pose A. Regional Development and Industrial Transformation // Regional Studies. 2020. Vol. 54. No. 8. P. 1023–1035.
25. International Monetary Fund. Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. Washington, D.C.: IMF, 2024.